

Martsa István: *Kuruc talpasok*, 1974 (1975-től Vaján)

Féja Géza

MARTSA ISTVÁN SZOBRAI

**(ELHANGZOTT A MŰVÉSZ 1973. JÚLIUS 14-ÉN
MEGNYÍLT ESZTERGOMI KIÁLLÍTÁSÁN)**

Ha Esztergomba jövök, emlékek áradnak, megcsap itt töltött ifjúságom forró lélegzete, a régi város oly jól ismert körvonalai mellett új Esztergom emeli föl arcát, századok állanak őr egymás mellett, és a tünt időből fölmerül két arc, én a katedrán ültem, ők az iskolapadban, és sokszor eltűnődöm azon, amit a két szempár mondott. Komolyan néztek, mindig nyíltan, bátran, úgy tetszett, mintha készülődnének valamire, nem csupán egyéni dologra, pálya teremtésére, érvényesülésre, de jóval többre. Úgy éreztem, hogy az elnyomott alsó Magyarország küldöttei, és valahol a mélyben új ország álma rügyezik bennük. Martsa Alajosnak és Istvánnak hitták a két gyereket, és nem csalódtam bennük. Most pedig, midőn eljöttem, hogy megnyissam ezt a kiállítást, nem csupán a szép és igaz művészetért égő hevület hozott, de a szívem is.

Megilletődve jöttem ide, és ne várják tőlem, hogy a nagyképűség egyre inkább dívó tolvajnyelven kiagyalt műszavakkal közhelyeket beszéljek. Azért jöttem, hogy élményeimről számoljak be, mindarról, amit Martsa István művei adtak nékem, illetve kiváltak belőlem.

Ez a kiállítás az élet teljességét adja. A szobrászat rendeltetése, hogy örökítse meg az ember arcát, alakját, életét és álmait, a figurát éppen úgy, mint a bévül lobogó lelket, hiszen ezt a lelket maradéktalanul csakis a figurán keresztül fejezhetjük ki. Midőn ezt a kiállítást szoborról szoborra megszemléltem, úgy éreztem, hogy az élet kertjébe lépek. Ezek a szobrok megörökítik a jelent, a múltat, a dolgozó embert, a harcost, az elpihenőt, a földhöz hűséges parasztot csakúgy, mint századunk fölfelé, a csillagok hódítására elszánt fiát – sommásan: egész lényében és történelmi mozgásában ábrázolják az embert. Ez a művészi út pedig a költői realizmus útja. Ez a realizmus úgy ragyog a névtelenségbe fulladó kiagyalt irányzatok, a történelem

Martsa István: *Dózsza*, 1972

helyett percek szolgálatában álló művészet és a tarka-barka izmusok fölött, akár a csillag. Martsa István erre a csillagra néz.

Nem szólhatok mindenik szobráról, holott lenne mondanivalóm, de néhány művét különösen ki kell emelnem. *Dózsával* kezdem, mert művét legkifejezőbb *Dózsá*-szobruknak ítélem. Áll óriási talpakon, egyik népi költőnket juttatja eszünkbe. Sinka Istvánt, aki azt írta a dolgozó parasztról, hogy talpai hordozni bírnak egy egész országot –, nos ezek a talpak csakugyan egy országot tartottak, mindig helyt állottak, akár a tölgyfa, s ha megindultak, akkor maga a történelem indult meg, az igazi, a sokaké, a népé. *Dózsá* alsó alakja maga az alsó Magyarország, mely nem csupán török, tatár és német dűlást vészelte

Martsa István: *Bíró*, 1969 (Budapest)Martsa István: *Anya gyermekkel*, 1966 (Esztergom)

át, de saját urai irgalmatlanságát is. Ő volt a magyarságot megtartó erő, az igazi nemzet. És nézzék azt a finom, szikár, szinte átszellemült, mégis elszánt gyönyörű fejet, az eszme, az új országot teremtő hevület, a nagy történelmi vállalkozás hordozóját. Ez a látszólag kettősség a legteljesebb, legigazabb egység, mert a Dózsa-forradalom minden igazat zászlaja alá sorakoztató nemzeti egységét mutatja. Lám, az igazi szobor beszél is, meghirdet valamit, hol a forradalmat, hol egy szelíd emberi álmot.

És kiderül, hogy olykor a művész külön történést, mint némely kutató, aki a deheroizálás túlzásában nemegyszer értékeket rombol. Egyre inkább bizonyosodik, hogy a Dózsa-forradalom olyan helyeken gyúlt ki, ahol a mezítlábás barátok kolostorai állottak. Ezek, a főpapok által elnyomott és lenézett ferencesek a paraszti forradalmárokhöz csatlakoztak, ők voltak az egykorú forradalmi értelmiség, ők hozták az ideológiát, ők irányították a megmozdult roppant népi erőt határozott célok, új s emberibb ország teremtése felé. Példát mutattak, hogy a szellem hordozói, ha méltók nevükre,

mindig a forradalom mellé állanak, mert a tespedés a szellem halála is.

Nézzék a vietnami szobrot, a szikár, a vészben is helytálló – csonttá-bőrré égett, de valójában acéllá edződött férfit. Ez is milyen szilárdan áll, mégis mintha repülni szeretne, benne van már az egek, a csillagok meghódítására vágyó ember, a ma lelke, s mivel benne lakozik, éppen ezért bírja a földi harc minden kínszenvedését.

Tekintsük meg az óbudai szőlősgazda szobrát. Minden borvidéken megtalálhattuk ezt a figurát, s vallomás arról, hogy a művésznek humora is van ebben az elszürkülő világban. De minden jelentős mű summa, élmények tömegéből született, így, ha ennek a szobornak a külsejét csak úgy, szemmel kissé átformálom, a mámoros Buddha ül előttem. S még annyi minden... A régi magyar vidéki élet zsírban, borban fuldokló reménytelensége...

De mennyi humor van a *Malac-perzselőkben*, vagy a *Böllérben*, s a disznótorok zsíros öröme, a falusi lakoma harsogó életkedve. Ezen a kiállításán a komoly és áhitatos mondanivalót derűvel telített

művek váltják fel, a történelem váltakozik a mával, a közelmúlt a jövőbe tekintő emberrel. És ez a változatosság a kiállítás egyik legnagyobb értéke.

Itt látjuk *Vak Bottyán* szobrát, ez is többet mond Vak Bottyánról. A kuruc idő volt a magyarság „szent háborúja”, eredeti zenét és költészetet teremtett. Bottyán arca nem csupán személyiségét fejezi ki, de ennek a harcnak történelmi szívósságát, gyönyörű emberi fölszántását is. Túlcsap tárgyán, s ez a túlcsapás a művészi érték legbiztosabb jele.

Nem csupán Vak Bottyánt örökítette meg Martsa István, de elsőnek emel emléket a kuruc talpasoknak, Rákóczi jobbágyokból rekrutálódott gyalogságának, Esze Tamás népének. Rákóczit eredetileg népmozgalom, népi forradalom hívta vissza a hazába lengyel földről, az ország főurai közül egyedül ő érezte át s egészen mélyen a népsorsot. A kurucságban égő, de a főúri rend által elnyomott népi forradalomnak, a kuruc közembernek az arcát és alakját elsőnek Martsa István örökítette meg. Itt áll a kubikos szobra. Azt hiszem ez a szobor teremt méltó emléket Szántó Kovács Jánosnak, a hódmezővásárhelyi parasztforradalmának, és bajtársainak. Ilyen volt egykor a magyar kubikos és ilyen elszánt, forradalomra kész, csupa izom férfiú volt Szántó Kovács, aki mellényének hónalj-vágásába függesztette hüvelykujját, úgy beszélt bíráival. S akként nézett szembe velük, mintha bármelyik percben ismét hajlandó lenne ellenük vezetni népét. Ez a szobor a történelmi hódításra induló népet ábrázolja, és nem kell magyarázkodni, süt belőle mindaz, amit a művész ki akart fejezni.

Tekintsük meg a *Lenin*-szobrot, a szobrász szép, merész lendülettel irdatlan súlyt helyez vállára, és milyen könnyedén, szinte vidáman viseli a történelmi terhet, mert küldetést hordoz.

De térjünk más témákra, nézzék a szerelmes párt. Sokat mond ez a szobor is, elsősorban a valóban emberinek nevezhető tartást örökíti meg: a megadást, az önérzetet, az öröm teljesedését és a vágyat újabb öröme, a nyugalmat s a lángolást, bizvást mondhatjuk: a férfi és a nő szerelmének élettörténetét.

Egy művész gyökerekig ható teremtő szenvedése áll e szobrok mögött. De a szobrokon a megvalósulás nyugalma, a teljesedés önérzete. Ünnepet ülünk. Azzal nyitom meg a kiállítást, hogy Esztergom közönsége fogadja szívébe Martsa Istvánt, hűségesen hazatérő fiát.

(*Új Forrás*, 1973(2)123–125.)

Martsa István:
Kubikos, 1970 (Kalocsa)

Csap Erzsébet**MARTSA ISTVÁN EMLÉKKIÁLLÍTÁSA**Martsa István: *Bottyán János*, 1977 (Esztergom)

Martsa István a háború után induló művészfiatalok közé tartozott. Harminc éven át ismert közéleti ember, művészpédagógus és szobrász volt egy személyben.

1912. június 23-án született Pozsonyban. 1928–1944 között villanyszerelőként, mozigépészként dolgozott Esztergomban és Budapesten. E munkáját sorkatonai szolgálata és a háborús behívások szakították időnként félbe. Ebben az időben kapcsolódott be a munkásmozgalomba, s 1944-ben érintkezésbe került az illegális Kommunista Párttal. 1945-ben a Magyar Kommunista Párt tagja lett. Élete végéig aktív harcosa maradt a Párt politikájának. A művészeti intézményekben – Művészeti Dolgozók Szakszervezete, Képzőművészeti Főiskola, Művészeti Gimnázium, Képzőművész Szövetség, Művészeti Alap – vállalt megbízatásait emberi módon, részrehajlás nélkül, pártosan, közéleti tisztasággal igyekezett teljesíteni.

Gyakran félbeszakította miattuk saját művészi tevékenységét. Államunk 1960-ban Szocialista Munkáért érdeméremmel, 1972-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntette ki.

1945-ben Ferenczy Béni növendékeként kezdte meg tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, s már 1948-ban a növendékek kiállításán első díjat nyert. A főiskola befejezése után 1951–1960 között a Képző- és Iparművészeti Gimnázium tanára lett. Rendszeresen szerepelt kisplasztikáival, érmeivel az évenként megrendezésre kerülő nemzeti kiállításon, a fővárosban és vidéken nyílt tematikus tárlatokon. Gyűjteményes kiállításon 1955-ben mutatkozott be a Fényes Adolf Teremben. Első közterületen lévő munkái többnyire domborművek voltak. Saját élményből fakadt *Villanyszerelője* az első erőpróba az önálló, nagyméretű szobor készítéséhez. Évente 2–3 hasonló megbízást kapott s közben fáradhatatlanul mintázta, öntötte emberközeleli, virtuóz felületkezelésű kisplasztikáit, érmeit. Munkásságát 1957-ben és 1966-ban a Munkácsy-díj I. fokozatával tüntették ki. 1970-ben Érdemes Művész címet kap. *Braun Éva*, *Kubikus*, *Talpasok* szobrait külön-külön Nívódíjjal jutalmazták. Velence, Párizs, Antwerpen, Moszkva, Korea, Kína, Vietnam magyar kiállításain az ő művei is szerepeltek, de Bukarest, Belgrád, Varsó, Prága, Berlin, Jereván közönsége is megismerkedhetett művészetével. A beszédes adatokat részletesen összeállítottuk. 1972-ben Esztergomban, 1973-ban a Műcsarnokban, 1976-ban Kispesten nyílt alkalma egyéni bemutatkozásra. 1978. február 3-án bekövetkezett halála sok művészi tervét hiúsította meg és tette befejezetté életművét. Több száz rajz, közel száz érem, kétszáz kisplasztika, negyven köztéri szoborból válogathattunk az emlékkiállításra.

Végigkísérhettük nem egyszer a gondolat megszületésétől a felállított nagy műig a változásokat, érlelődéseket. Láthattuk a társadalmi igények, a művészi

Martsa István: *Mártírelélmű*, 1965 (Esztergom)

Martsa István: *Martsa Alajos portréja*, 1948

kifejezőeszközök gazdagodását. A szakmai problémák megoldása közben új utakat keresett, a részletek elemzése után összefoglaló formákat használt. A politikai mondanivaló azonban mindvégig elsődleges szerepet játszott nála, elválaszthatatlan volt elkötelezettségétől. Portrét barátairól, családtagjairól pályája elején készített inkább. Részt vett a mozgalmi emlékműpályázatok egész során (Felszabadulási pályázat, Tanácsköztársasági pályázat, Marx-Engels pályázat stb.). A másoknak juttatott megbízás nem kedvetlenítette el, nem gátolta abban, hogy a következő alkalommal újra megfogalmazza saját elképzelését. S e türelmes, szívós törekvésének eredményeként került elhelyezésre nem egy kompozíciója.

Meggyőződése adta szobrainak hitelét. Különösen szép példája ennek *Mártírelélműve*, melyen egy alakba sűrítette – szörnyű részletek felelevenítése nélkül – az eszméért harcolni, meghalni kész, halálával felmagasztosuló embert.

Sikeres állatszobrai után a szobrászok örök vágya, a „lovasszobor” megbízás sem váratott magára. Esztergomi *Bottyán Jánosán* a történelmi mondanivaló remek művészi megoldással párosult. Jelzi, hogy kifogyhatatlan variáció kínálkozik minden művész számára e sokszor feldolgozott témán belül.

(*Martsa István szobrászművész emlékkiállítás*. Budapest, 1980. Magyar Nemzeti Galéria. Katalógus.)